

Menneskerettigheter i arbeidshverdagen

Tor Levin Hofgaard
president i Norsk psykologforening

Vi psykologer bør spørre oss om vi gjør nok når vi ser farlige, negative eller destruktive utviklingstrekk i samfunnet eller i de tjenestene vi jobber i.

«I PSYKISKE HELSETJENESTER finner vi de siste rester av barbari i helse og omsorg. Tjenestene er preget av uvennlighet, og av grusom, umenneskelig og fornedrende behandling.» Slik beskriver FN den globale tilstanden innenfor vårt fagområde. Dette er alvorlig, og det er vår sak.

FNs høykommissær for menneskerettigheter var skremmende tydelig da han oppsummerte verdens tilstand under psykologikongressen til Den Internasjonale Unionen for Psykologisk vitenskap (IUPsyS) i Yokohama i sommer.

I tillegg slo høykommissæren fast at kampen for et bedre psykisk helsetilbud til verdens befolkning er en bred menneskerettighetskamp også ut over å fjerne direkte overgrep. Når alvorlig depresjon, sterk angst eller andre alvorlige psykiske helseplager reduserer forventet levealder med opp til 20 år, er det å hjelpe den enkelte, og forbedre tjenestene, også en kamp for å oppfylle menneskers grunnleggende rettigheter.

En kamp

Menneskerettighetene slår fast at god fysisk og psykisk helse er *likestilte* rettigheter. Slik er det altså ikke i verden. Fortsatt er psykisk helse nedprioritert, en nærmest fraværende prioritet i mange land.

Høykommissærens klare tale på den største internasjonale kongressen i psykologi i verden er en sterk påminnelse om at det fagfeltet vi er del av, på ingen måte er velutviklet i verden. Det gjenstår mye før vi kan slå fast at folk med psykiske helseplager behandles noe i nærheten av slik vi forventer for fysiske plager. Derfor blir kampen for et bedre tilbud til alle som sliter psykisk, en menneskerettighetskamp. Både globalt, regionalt og nasjonalt.

Menneskerettighetsspørsmål skjærer rett inn i vår alles hverdag

Ser vi til Norge, har helsetjenestene hele tiden vært gjenstand for utvikling i et samspill med menneskerettighetene. Dagens pasientrettighetslov er et eksempel på det. Det samme er prinsippet om den medvirkende pasient, prinsippet om samvalg og innsyn i alt vi gjør, og nå sist: medisinfrie tilbud i psykisk helse. Det er verdt å minne om at det ikke er lenge siden det ble ansett som uetisk og fullstendig uforsvarlig å vise pasientene det vi skrev i journalene. I dag er det motsatte nærmest utenkelig.

Voksende erkjennelse

Men det har ikke skjedd av seg selv. Det har endret seg fordi koblingen mellom helse og menneskerettigheter er styrket, fordi noen har stått på barrikadene og aldri sluttet å minne oss på denne koblingen, og fordi noen til slutt lyttet. Selv om forpliktende menneskerettigheter *skal* være integrert i lovgivingen, er fortolkningen og forståelsen av universelle rettigheter i stadig endring. Det utvikler også helsetjenestene.

Koblingen mellom menneskerettigheter og helse blir enda tydeligere om vi ser på hva norske myndigheter må rapportere til FNs menneskerettighetsråd om: vold og overgrep mot barn, underrapportering av voldtekt, vold i nære relasjoner, varetekt i norske fengsler, menneskehandel, homofile, bifile og transseksuelles situasjon, situasjonen for enslige mindreårige asylsøkere, tvangsbruk i psykisk helsevesen, rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne. Alle disse områdene har berøringspunkter med helse. Og således skjærer menneskerettighetsspørsmål rett inn i vår alles hverdag – uansett om vi jobber med de alvorligste lidelsene, eller i eksempelvis kommune, barnevern, PPT eller NAV.

Det er en voksende erkjennelse i psykologverdenen av at menneskerettigheter er og må være mer enn fine ord i de fagetiske retningslinjene. Noe vi tar for gitt. Som fagprofesjon er vi forpliktet til å bidra til et bedre samfunn for alle, langt ut over helsetjenestene. Vi har et grunnleggende ideal om å ikke skade (do no harm) og om å gjøre det som er best for menneskene (do well). Således må menneskerettighetene være en viktig inspirasjon til hvordan vi skal opptre i et samfunn, til hvordan vi bruker vår stemme og deltar aktivt i samfunnsutviklingen.

Bryr vi oss?

Presidenten i IUPsyS, sørafrikaneren Saths Cooper, stilte i sitt hovedinnlegg i Japan noen spørsmål som fortsatt henger i luften: Bryr vi oss som profesjon om det som skjer av urett i verden? Griper vi ordet? Deltar vi i de viktige samfunnsdebattene? Er vi tilstrekkelig kritiske til den verden som skaper opplevelsen av stadig mer lidelse og urett? Eller er vi for opptatt av å betrakte verden i et verdinøytralt, kontekstfritt og naturalistisk perspektiv? Anses det som en uting for akademikere, forskere og praktikere å «blande seg inn», det vil si å ha verdibaserte meninger om det som skjer i verden? Presidentens budskap var at i så fall er vi på helt feil vei med profesjonen.

Dette er et budskap verdt å reflektere over for Psykologforeningen, og for hver enkelt av oss som psykologer og akademikere. Jeg vet at mange er engasjerte og bruker mye av sin tid på å kjempe mot urett. Og mange av oss er motiverte til det vi gjør hver dag av å bidra til å skape et bedre samfunn. Det er likevel verdt å spørre om vi gjør nok når vi ser farlige, negative eller destruktive utviklingstrekk i samfunnet eller i de tjenestene vi jobber i.

Den Europeiske Psykologføderasjonen (EPPA) vedtok på sin generalforsamling i fjor at alle psykologforeninger skal ta offentlig til orde for respekt for menneskerettighetene, og bidra til å avdekke, intervensere og advare mot beslutninger eller praksiser i samfunnet der vi ut fra faglig ståsted kan påpeke at menneskerettighetsbrudd er skjedd, eller kan komme til å skje. Dette er tydelig marsjordre fra en samlet profesjon i Europa.

Landsmøtet skal avgjøre

I Norsk psykologforening vil Landsmøtet i november ha menneskerettighetenes plass i psykologien og i foreningens arbeid på agendaen. Personlig ser jeg på dette som en av de viktigste landsmøtesakene i min tid fordi den går rett til kjernen av hvem vi som profesjon er til for, og hva vi skal bruke vår akademiske og faglige posisjon til. Det skal stemmes over et forslag om å gi Menneskerettighetsutvalget en tydeligere selvstendig rolle enn i dag. Forslaget er motivert av ønsket om å sikre at menneskerettighetsspørsmål kommer høyere på dagsorden også hos oss. Og forslaget er en direkte konsekvens av anbefalinger fra EPPAs menneskerettighetsutvalg.

Kampen for et bedre samfunn for alle, nasjonalt så vel som globalt, for en bedre psykisk helse og for bedre tjenester er en del av en menneskerettighetskamp vi i realiteten alle er en del av. FNs høykommissær for menneskerettigheters ord i Japan er en direkte oppfordring til oss alle om å engasjere oss bredt. Det samme er spørsmålet fra presidenten i IUPsyS. Vi må delta i det offentlige ordskiftet både nasjonalt og internasjonalt for å tydeliggjøre at vi er et fag, og at vi er akademikere, som er på rett side når det gjelder universelle rettigheter både i helse og i samfunnet for øvrig.